RNI MAHMAR.43768/18/12/2013.TC ISSN 2454-8731 Peer Review Journal

Rankranti Multidisciplinary Research Journal

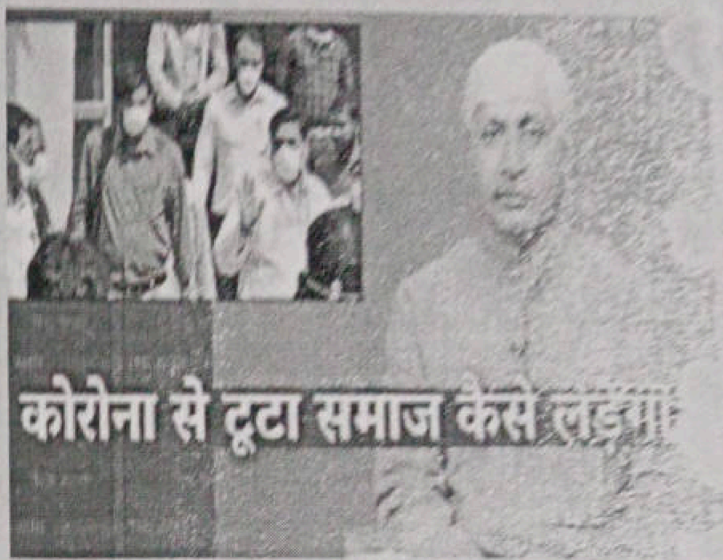

कोरोना - 19 नंतरच एक वर्ष - विशेषांक

कार्यकारी संपादक
डॉ. चांगदेव मुंढे

सह - संपादक
डॉ. कालीदास

संपादक
डॉ. उमेश पुजारी

VOL. 7 |Special - ISSUE 1| Feb. - 2021

Chaitanya Prakashan, Nanded - 431606

Rankranti Multidisciplinary
Research Journal
ISSN No. 2454-8731

Executive Editor
Dr. Changdeo Mundhe

Co- Editor
Dr. Kalidas Bhange

Chief Editor

Dr. Umesh B. Pujari

Vol.7, Issue : I, -Feb., 2021

Chaitanya Prakashan &

Rankranti Multidisciplinary Research Journal

चैतन्य प्रकाशन व रणक्रांती मल्टीडिसिंप्लेनरी रिसर्च जरनल

© All Copy Right Reserve to Publication

ISSN NO. 2454 - 8731

RNI MAHMAR.43768/18/12/2013.TC

Address

Snehanand Nivas Nanded 431606

Contact:

9763308333, 9011107939

Email -

rmrjouranal@gmail.com

Printers:

Price: Free

PRESIDENT OF EDITORIAL BOARD & REVIEW COMMITTEE

Dr. Saheb Khandare

Practitioners of folklore and abstract culture

Guidance	Guidance
Dr. Narendra Deshmukh S. P. Pune Univrsity, Pune	Dr. H. J. Narke Principal, V.P.S.P's Art, Commerce & Science College, Kannad Aurangabad

EDITORIAL BODY

Dr. Pramod Padwal Banras Hindu Univarsity, Varansi Uttar Pradesh	Dr. Sanjay Karndikar The Maharaja Sayajirac University of Baroda, Baroda, Gujrat
Dr. Sneha S. Mahambre Government College, Sankhli, Goa	Dr. Taher Pathan Alighar Muslim University Alighar, Uttar Pradesh
Dr. Manik Chavan Gulbarga University, Kulbargi - 585106, Karnataka	Dr. Manisha S. Nesarkar Rani Chennamma Univerisy Belgavi Karantka

Pri. Dr. Rashmi Gupta Gyaneshwari Shiksha Mahavidyalay Dindori, M.P.	Dr. Vitthal H. Jambale Swami Ramanand Teerth Marathwada. University, Nanded, Dist. Nanded	Dr. Z. A .Pathan Art's, Comm. & Science College, Badnaprur Dist. Jalna

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	संशोधन विषय	लेखकाचे नाव	पान.क्र.
1	कोविड–19 आणि मानव अधिकार	प्रा.डॉ.लोंखडे बी.बी.	01 - 03
2	कोरोनाचे खुप खुप अनुभवांचे – एक वर्षे भयाचे	प्रा.डॉ.दिलीप तु. कदम	04 - 07
3	कोविड–19 चा ग्रंथालय सेवेवर झालेला परिणाम	प्रा.डॉ.गव्हाणे एस.पी.	08 - 11
4	कोरोना व्हायरस एक महामारी आणि शासन	प्रा.डॉ.महादेव मुंडे	12 - 16
5	कोवीड–19 चे परिणाम	प्रा.डॉ. पांडुरंग मुंढे	17 - 19
6	भारतातील कोविड –19 महामारी काळातील शिक्षणाचा दर्जा	विठ्ठल हरीभाऊ नांगरे	20 - 23
7	कोरोना मधील लॉक डाऊन आणि स्त्री जीवन	डॉ. रंजीता डी. जाधव	24 - 31
8	कोरोना काळातील स्थलांतरित मजूरांची दशा, बेरोजगारी आणि अर्थव्यवस्था	डॉ. फोले संभाजी कोंडबाजी	32 - 36
9	भारतीय अर्थव्यवस्था आणि कोरोना	प्रा. डॉ. एस. बी. पाते कु. पल्लवी दाजी वाघ	37 - 40
10	कोरोना विषाणुमुळे जगावर आणि देशावर आलेले मोठे संकट आणि मानसिक आरोग्य एक अभ्यास	कोकणे जे.पी. शिंदे एस.वाय	41 - 43
11	कोरोना परिस्थितीमुळे कामगाराच्या जीवनावर झालेला परिणाम एक समाजशास्त्रीय अध्ययन	प्रा. डॉ. रमेश राठोड	44 - 51
12	कोरोना महामारीचा शेतकऱ्याच्या जीवनावरील परिणाम – एक चिकित्सक अध्ययन	कु. भाग्यश्री श्रीकृष्णराव गाडगे	52 - 58
13	कोविड –19 नंतर येणारे पर्व रूएक अभ्यास	प्रा. डॉ. पी. व्ही. माने	59 - 65
14	ब्अपक 19 नंतरचे एक वर्ष : भौगोलिक संरचना व पर्यावरण यात झालेले बदल.	डॉ. सुदर्शन व्यंकटराव सोनवणे	66 - 69
15	कोरोना नंतरचे एक वर्ष : जागतिक व्यवस्थेत झालेले परिवर्तन.	प्रा. डॉ. विनोद धोंडीराम आचार्य	70 - [illegible]
16	कोरोना संसर्गातील एक वर्ष आणि जागतिक स्थितीः समाजशास्त्रीय अभ्यास	डॉ.कालिदास भांगे	[illegible]
17	लॉकडाऊनच्या काळातील शेतकऱ्यांसमोरील आव्हाने व उपाययोजना	कु.दिप्ती गोपाल [illegible]	80 - [illegible]
18	कोविड–19 चे भारतीय समाजावरील सामाजिक व आर्थिक परिणाम	प्रा. डॉ. अप्पाराव [illegible] वागडव	[illegible]
19	"कोरोना महामारीचे एक वर्ष..."	डॉ.सुनंदा ए. आहेर	[illegible]
20	कोरोना काळातील व नंतरची अडखळलेली शिक्षण व्यवस्था	प्रा. मदन हरीसिंग जाधव	[illegible]
21	कोविड–19 या महामारीचा शैक्षणिक क्षेत्रावरील परिणाम	डॉ. वैशाली शेषराव परके	[illegible]
22	कोरोना काळातील वर्गबंद शिक्षणाची व्यथा : एक समस्या	डॉ. चांगदेव निवृत्ती मुंडे	[illegible]
			[illegible] - 34

Rankranti Multidisciplinary Research Journal ISSN: 2454-8731

कोविड–19 चा ग्रंथालय सेवेवर झालेला परिणाम

प्रा. डॉ. गव्हाणे एम. पी.
ग्रंथपाल
कला व विज्ञान महाविद्यालय,
पाटोदा. ता. पाटोदा. जि. बीड.

प्रस्तावना :

आज अभुतपुर्व अशा कोविड–19 पुर्ण जगभर पसरला आहे. मानव या जागतिक महामारीला तोंड देत आहे. या महामारीने सामाजिक, राजकीय,आर्थिक आणि शैक्षणिक व्यवस्थेला ठप्प केले आहे. या कोविड–19 च्या काळात जीवनावश्यक वस्तुचे व्यवहार सोडता शाळा,महाविद्यालये,विविध शासकीय कार्यालये आपण बंद असल्याचे पाहिले आहे. त्याला ग्रंथालये अपवाद नाहीत. ग्रंथालयात वाचकांची अखंड वर्दळ असणे हीच त्या ग्रंथालयाच्या कार्याची पावती असते. परंतु जशी आज देवालये देखिल मानसाविना ओस पडली आहेत. तशी ग्रंथालये देखिल वाचकाविना ओस पडलेली दिसतात. ही अवहेलना टाळण्यासाठी ई–लर्निंगच्या माध्यमातुन वाचकांना त्यांच्या सोयीनुसार,वेळेनुसार ई–साहित्य पुरविण्याचा प्रयत्न करताना ग्रंथालय व ग्रंथपाले दिसतात.

ज्ञानाचा स्त्रोत हा फार प्राचिन काळापासून अव्याहत व अखंडपणे चालु आहे. ज्ञान संपादन करण्याची प्रकिया जेव्हा विचारात घेतली जाते. तेव्हा सर्वप्रथम पारंपारिक शिक्षण पध्दतीतील वर्ग,फळा,खडु,वर्गातील मुले,शिक्षक व ग्रंथालयासमोरील वाचकांची गर्दी हे चित्र पुर्णपणे बदललेले दिसते आहे.

दुस–या महायुध्दानंतरचे जगासमोरचे हे सर्वात मोठे संकट म्हणजे कोविड:19 होय. मानवी जीवनाच्या सर्वच बाजूवर कोविड–19 चा आज प्रभाव पडलेला आपण अनुभवतो आहोत. जगातील जवळ जवळ 190 देशामध्ये हा संसर्गजन्य आजार पसरलेला आहे. या आजारावर परिणामकारक असे औषध उपलब्ध नाही. म्हणून यावर उपाय हा फक्त लॉकडाउन हाच झालेला आहे.

आज जग या महामारिच्या विळख्यात जखडले आहे.सद्यस्थिती परिवर्तनशील आहे. किंबहुना बदल घडवण्याचा वेग खुप आहे. या बदलाला सामोरे जाणे आणि तो आत्मसात करणे यामध्ये थोडी दमछाक होईल. तेव्हा नव्या पिढीने जागरुक राहुन आपले ज्ञान वाढविले पाहिजे. परिस्थितीनुसार बदल स्विकारणे आवश्यक आहे.

एकविसाव्या शतकात प्रवेश केलेली ग्रंथालये जुनी 'कात' टाकून नव्या रुपात जगासमोर येत आहेत. शाळा,महाविदयालय, विदयापीठ तसेच सरकारी व इतर लहान–लहान दुकानामध्ये सुध्दा संगणकाचा वापर नित्याचाच झाला आहे. त्याचबरोबर समाजातील सर्व स्थरातील वाचकांना हवी असणारी माहिती दुरसंचार,संगणक, लॅपटॉप,आयपॅड, मोबाईल साधनाद्वारे मिळू लागली आहे. ई–लर्निंगचे महत्व व कोविडच्या काळातील त्याचे स्थान अधोरेखित करताना ग्रंथालये महत्वाची भुमिका बजावात. शिक्षण पध्दतीला पूरक अशी भुमिका ग्रंथालये बजावू शकतात. कोविडच्या काळातील शिक्षणाच्या दृष्टीकोणातून पाहिल्यास ग्रंथालयाचा वाटा महत्वाचा आहे.

ई–लर्निगच्या माध्यमातुन वाचकांना हवी असणारी माहिती ग्रंथालयात न जाता आज विविध साधनाद्वारे उपलब्ध करुन दिली जात आहे.

कोविडच्या जागतिक महामारीमुळे वाचक ग्रंथालयात येणार नाहीत. अशा परिस्थितीत वाचकांना तंत्रज्ञानाच्या विविध साधनाद्वारे माहिती पुरविणे आवश्यक आहे. याकाळात शैक्षणिक संस्था पुर्णपणे बंद आहेत.युनोस्कोच्या अहवालानुसार एप्रिल 2020 मध्ये देशात 190 देशातील 150 कोटी विदयार्थी घरी बसले आहेत. भारतात गेल्या सहा महिन्यापासून 15 लाख शाळा बंद आहेत. त्यामुळे 26 कोटी विदयार्थी व 89 लाख शिक्षक तर उच्च शिक्षणा 50 हजार शैक्षणिक संस्था बंद आहेत. त्यामधील 3.70 कोटी विदयार्थी आणि 15 लाख प्राध्यापक (वर्कफ्राम होम) घरी बसुन ज्ञानदानाचे काम करीत आहेत.

या काळात सर्व शिक्षणपध्दती ही पुर्ण पणे ICT च्या छताखाली आलेली आहे. भारत सरकाने आनलाईन लर्निग द्वारे शिक्षण देण्याच्या सुचना केल्या आहेत. भारतासारख्या विकसनशील देशामध्ये आनलाईन शिक्षण देत असताना फार मोठया समस्याना तोंड दयावे लागत आहे. आनलाईन शिक्षण देण्यासाठी जी साधने आवश्यक आहेत ती साधने मिळविण्यासाठी लॉकडाउन मुळे अशक्य झाले आहे.सर्व व्यवहार बंद असल्यामुळे ती मिळत नाहीत. दुसरी महत्वाची अडचण म्हणजे ग्रामिण भागात इटरनेट ची सुविधा सर्व भागात पाहिजे त्या प्रमाणात पोहोचलेली नाही. तसेच ग्रामिण भागातील सर्वच विदयार्थ्याकडे स्मार्टफोन असेलच याचीही खात्री नाही म्हणून ग्रामिण भागात आनलाईन माहिती पुरवण्यामध्ये मोठया प्रमाणात समस्या आहेत. अशा परिस्थितीत ग्रामिण भागतील जी महाविदयालये आहेत त्या ठिकाणी शिक्षण घेणा–या विदयार्थ्याना कशाप्रकारे शिक्षणाची साधने उपलब्ध करुन दयावीत ही आव्हाने महाविदयालय व गंथालयासमोर उभी आहेत.डॉ.रंगनाथन यांनी सुचवलेल्या ग्रंथालयाच्या पंचसुत्रीनुसार वाचकांना योग्यवेळी योग्य माहिती पोहचली पाहिजे. यासाठी ग्रंथालय प्रयत्न करते. ग्रंथालयात जे कर्मचारी काम करतात त्याच्यामध्ये विशिष्ठ प्रकारचे अंतर ठेवून काम केले जाते. ग्रंथालय या काळात ज्या ज्यावेळी चालू होते त्यावेळेस ग्रंथालयामध्ये प्रथम सॅनेटायझरची फवारणी करुन निर्जंतुककिरण केले गेले. विविध विभागामध्ये काम करणा–या कर्मचा–यांच्या वेळा निश्चित करुन कर्मचारी व ग्रंथालयात येणा–या वाचकांना नियमाचे व मास्कचे काटेकोरपणे पालन करण्याची सक्ती करणे आवश्यक झाले आहे.

ऑनलाईन माहिती सेवेसाठी येणा–या समस्या :

आज भारतामध्ये आनलाईन शिक्षण देण्यासाठी लागणारी सर्व साधनेही फक्त शहरी भागामध्ये उपलब्ध आहेत. ग्रामिण भागाचा जर विचार केला तर इंटरनेटची अनुपलब्धता, त्याची हायस्पीड, आधुनिक साधनाची उपलब्धता, शिक्षण संस्थामधील पायाभुत सुविधेचा अभाव, तसेच विदयार्थी वाचकांची मानसिकता, त्यांचे तंत्रज्ञान हाताळण्याचे कसब,त्यांची आर्थिक परिस्थिती अशा अनेक समस्या समोर आहेत.

आर्थिक समस्या :

ग्रामिण भागात शिक्षण घेणा–या विदयार्थ्याच्या पालकाचा विचार करता सर्वच पालक हे शेतकरी,शेतमजुर असतात अशावेळी सर्व पालकांची परिस्थिती आपल्या पाल्यांना स्मार्टफोन घेउन देण्याची नसते.काही विदयार्थ्याकडे स्मार्टफोन असतात परंतु त्यासाठी लागणारे बॅलन्स

असेलच असेही नाही. काही पालकाकडे स्मार्टफोन असतो तर त्या कुटूंबात शिक्षण घेणारी एकपेक्षा जास्त विदयार्थी असतात अशावेळी त्यांना मोबाईल वापरण्यामध्ये अडचण येताना दिसते.

डिजीटल साधनाची अनउपलब्धता :

कोविड महामारीच्या लॉकडाउनच्या काळामध्ये ऑनलाईन शिक्षणाची सुविधा शासनादवारे किंवा शाळा,महाविद्यालयादवारे देण्यात येऊ लागली. परंतु ब–याच विदयार्थ्याकडे स्मार्टफोन किंवा त्यासाठी लागणारी विविध साधने बाजारामध्ये मिळणे कठीण होते. सर्वच व्यवहार बंद असल्याकारणाने विदयार्थ्याना या समस्येला तोंड दयावे लागले. एखादया विदयार्थ्याची स्मार्टफोन ,लॅपटॉप,टॅब,कॉम्प्युटर घेण्याची इच्छा होती परंतु तो घेणे शक्य नव्हते. भारतातील सर्वेनुसार फक्त 24 % कुटूंबाकडे स्मार्टफोन व 5 ते 18 वयोगट असणा–या मुलांच्या 1.5 % पालकाकडे कॉम्प्युटर व इंटरनेटचे कनेक्शन होते 73% मुले त्यांच्या पालकांचा मोबाईल वापरतात.

विजेची समस्या :

ग्रंथालयामार्फत वाचकांना जी माहिती ऑनलाईन पध्दतीद्वारे पुरविल्या जाते. त्यामध्ये देखिल वाचकांना विजेची समस्या येउ शकते. वाचकांना मोबाईल, लॅपटॉप, संगणक, यासाठी विज आवश्यक आहे. ग्रामिण भागामध्ये 24 तास विज उपलब्ध नसते. ग्रामिण मध्ये जो दुर्गम किंवा डोंगरी भाग आहे अशा ठिकाणी विजेची सोय आज पर्यत पाहिजे त्या प्रमाणात पोहोचलेली नाही. म्हणून ऑनलाईन माहिती पुरवण्यामध्ये विज ही देखिल मोठी समस्या आहे.

ईटरनेटची समस्या :

ग्रामिण भागात ईटरनेटची सुविधा आजही पोहोचलेली नाही. दुर्गम व डोंगरद–याच्या ठिकाणी वास्तव्य करणारा समाज व तेथील विदयार्थी यांना आजही या समस्येला तोंड दयावे लागते. आणि ज्या भागात ही सोय आहे त्याठिकाणी नेटच्या स्पीडची समस्या आहे. अशा भागात आपण टाकलेली माहिती डाउनलोड होण्यासाठी मोठा कालावधी लागतो. आणि ती माहिती नीटपणे ऐकता येत नाही.

तंत्रज्ञानाची समस्या :

आजही ग्रामिण भागातील शिक्षण घेणारे विदयार्थी व शिकवणारे शिक्षक हे तंत्रज्ञानाच्या बाबतीत मागासलेले आहेत. सर्वांना स्मार्टफोन, लॅपटॉप,कॉम्प्युटर, टॅब व ईटरनेट याविषयीची साक्षरता आहेच असे नाही. त्यांच्यामध्ये तंत्रज्ञानाचा अभाव असल्याचे पहावयास मिळते. वरील साधनादवारे मिळणारी माहिती ज्या अॅपद्वारे दिली जाते.उदा. झुम,गुगलमीट,वेबेक्स,गुगल क्लासरुम इ. यासाठीचे लागणारे ज्ञान त्याच्याकडे नसते.

भाषेची समस्या :

विविध माध्यमाद्वारे जी माहिती मिळते.त्यांची भाषा ही एक विदयार्थी वाचकासमोरील समस्या आहे. ग्रामिण भागातील वाचकांना इंग्रजीविषयीची भिती आजही मनात आहे आणि जास्तीत जास्त माहिती ही इंग्रजी भाषेत उपलब्ध आहे त्यामुळे त्यांना इंग्रजी भाषेमधुन मिळणारी माहिती, ज्ञान चांगल्याप्रकारे अवगत होत नाही.

कोविड–19 च्या पुर्वी ग्रंथालयातून दिल्या जाणा–या सेवा :

ग्रंथदेवघेव :– वाचक प्रत्यक्षपणे ग्रंथालयात येऊन त्याला हवे असणारे पुस्तक किंवा इतर साहित्य घेत असे.

संदर्भ सेवा :

एखादया वाचकाला त्यांच्या संशोधनासाठी हवी असणारी माहिती घेण्यासाठी तो ग्रंथपालाला भेटून त्या विषयीची माहित घेत असे. ग्रंथपाल त्याविषयीचे मार्गदर्शन करुन त्याला लागणारे साहित्य किंवा त्याविषयीचा सल्ला देत असतो.

प्रचलित जागृतता सेवा CAS :

संशोधन करणा–या संशोधकांना त्याच्या विषयासंदर्भात नविन आलेली माहिती देणे. अशी माहिती वर्तमानपत्र,नियतकालिक यामध्ये प्रकाशित होत असते. अशी माहिती ग्रंथपाल त्या त्या विषयाचे प्राध्यापक, संशोधक यांना देतात.

निवडक माहिती सेवा : SDI

अशा प्रकारची सेवा तात्काळ स्वरुपात दिल्या जाते. एखादया पुस्तकात किंवा वर्तमानपत्रात,प्रलेखात आलेली माहिती निवडून ज्यांना त्याची नितांत गरज असेल त्यांना तात्काळ दिली जाते.

संदर्भ ग्रंथ :

१) https://blogs.deusto.es

२) https://mr.m.wikipedia.org/wiki

३) https://epathshala.nic.in

४) डिसले, रणजितसिंह, करोनाच्या छायेतील शिक्षण व्यवस्था,दै.लोकमत, दि.26 मार्च 2020 पृ.2,3.

५) जावडेकर, शरद,करोना विषाणू आणि शिक्षण,दै.महाराष्ट् टाईम्स,